

د حقوقو ډېراختيا نړيوال سازمان
International Development Law Organization
Organisation Internationale de Droit du Développement
سازمان بين المللي انكشاف حقوق

بخش اجراءات جزائى

جزوه شماره (٤)

معرفى استنطاق واستجواب

(Introduction to Questioning and Interrogation)

جلى ١٣٩٨ هـ

تهيه و ترتيب: سازمان بين المللي انكشاف حقوق (IDLO)

كابل، افغانستان

وب سايت: www.idlo.int

در مورد این جزوه

تمام مواد و مندرجات این جزوه در مطابقت با قوانین افغانستان ترتیب گردیده است. به منظور اطمینان از مطابقت با تعدیلات جدید در قوانین افغانستان لازم است این جزوه در فواصل زمانی معین مورد بازنگری قرار گیرد. حق هر نوع تغییر جزئی یا کلی در این جزوه مربوط به سازمان بین‌المللی انکشاف حقوق (IDLO) میباشد.

تمام موادی که محتوی این کتاب را تشکیل میدهد برای استفاده شخصی و غیر تجارتي شما است. حق طبع این مواد برای سازمان بین‌المللی انکشاف حقوق (IDLO) محفوظ می باشد.

فهرست مطالب

۱	مبحث اول: کلیات و مفاهیم استنطاق و استجواب
۲	گفتار اول: تعریف استنطاق
۳	گفتار دوم: تعریف استجواب
۴	گفتار سوم: تفکیک استجواب از استنطاق
۶	گفتار چهارم: اهداف استجواب و استنطاق
۷	گفتار پنجم: منابع بین المللی و داخلی استنطاق متهم
۷	الف: منابع بین المللی استنطاق متهم
۸	ب: منابع داخلی استنطاق متهم
۱۰	مبحث دوم: قواعد و شیوه ها عملی استنطاق و استجواب
۱۱	گفتار اول: قواعد حاکم بر استجواب و استنطاق جزایی
۱۱	الف: قواعد حاکم بر اصل استجواب و استنطاق
۱۳	ب: قواعد حاکم بر کیفیت استجواب و استنطاق
۱۷	گفتار دوم: مقدمات استنطاق و استجواب
۱۷	الف: آمادگی برای استنطاق
۱۸	ب: آمادگی مرتبط به قضیه
۱۹	گفتار سوم: نکات ضروری در پروسه استجواب و استنطاق
۲۱	گفتار چهارم: شیوه های عملی در استنطاق
۲۳	گفتار پنجم: خصوصیات مستنطق در خصوص استجواب
۲۵	مبحث سوم: شیوه های عملی استجواب و استنطاق
۲۶	گفتار اول: سوالات باز بسته و شیوه استفاده از آن
۲۸	گفتار دوم: استنطاق با استفاده از روش "رید"
۲۹	مرحله ۱: مقابله مستقیم و مثبت
۲۹	مرحله ۲: هدف عمده (موضوع) استنطاق
۲۹	مرحله ۳: رسیدگی به انکار اولیه از جرم
۳۰	مرحله ۴: غلبه بر مرحله دوم دفاع/انتقادات مضمون
۳۱	مرحله ۵: عدم توجه
۳۱	مرحله ۶: شناسایی حالات منفعل یا نامعلوم از مضمون

مرحله ۷: سوالات بدیل ۳۱

مرحله ۸: در بعضی موارد: ۳۱

مرحله ۹: نوشتن اظهارات: ۳۳

نتیجه گیری ۳۶

منابع ۳۷

مبحث اول: کلیات و مفاهیم استنتاج و استجواب

اهداف آموزشی:

- در پایان این درس اشتراک کنندگان قادر خواهند بود تا:
۱. استجواب و استنتاج را تعریف و تبیین نمایند.
 ۲. استجواب و استنتاج را تفکیک نمایند؛
 ۳. اهداف استنتاج و استجواب را لیست نمایند؛
 ۴. منابع بین المللی و داخلی استنتاج و استجواب را شناسایی و تفکیک نمایند؛

عناوین آموزشی:

۱. تعریف مصاحبه/ استجواب/ استنتاج و تفکیک میان آنها
۲. اهداف مصاحبه/ استجواب و استنتاج
۳. منابع استنتاج و استجواب

بنام خداوند بخشاینده مهربان

مبحث اول: کلیات و مفاهیم استنطاق و استجواب

در فرایند دادرسی عادلانه، یکی از راههای جمع آوری دلایل و بررسی همه جانبه واقعه، به منظور کشف حقیقت استفاده از استجواب و استنطاق است که توسط خارنوال یا مامور ضبط قضایی و یا از متهم، شهود و ناظرین و یا سایر اشخاص مد نظر، صورت می گیرد. از طرف دیگر به منظور برابری سلاح و یا اعطای فرصت مساوی به طرفین دعوی، قانونگذار حتی استجواب را بعنوان یکی از حقوق، مظنون، متهم و مسئول حق العبد دانسته است. قانونگذار در جزء ۴ ماده ۴ قانون اجراءات جزایی، استجواب و استنطاق را بعنوان یکی از راههای تحقیق به منظور بررسی همه جانبه واقعه قلمداد نموده است. در این درس ضمن بررسی مفهوم هر یک، به تفاوت‌های این دو اشاره نموده و اصول و قواعد حاکم بر استجواب و استنطاق و شرایط تطبیق هر یک مورد بحث قرار می گیرد.

گفتار اول: تعریف استنطاق

استنطاق در لغت به معنی، گویا گردانیدن، سخن گفتن کسی را خواستن، سخن از کسی بیرون کشیدن، کسی را به سخن گفتن واداشتن و بازپرسی^۱ است. جزء ۱۲ ماده ۴ قانون اجراءات جزایی، استنطاق را تعریف نموده است. بر اساس این جزء « استنطاق عبارت از مطالبه بیان حقایق از مظنون است در رابطه با ارتکاب جرم، نحوه و انگیزه عمل در حدود احکام قانون» بر اساس این تعریف، استنطاق (که استفسار یا استیضاح نیز گفته میشود) عبارت از مصاحبه ای است که عموماً توسط خارنوال به هدف اخذ اقرار یا اظهارات مظنون یا متهم انجام میشود. در اکثر موارد استنطاق شونده‌ها، مظنونین دخیل در جرایم می باشند. در حالی که معلومات از متضررین و شهود معمولاً از طریق استجواب بدست می آید. بنابراین استنطاق یک روند سوال و جواب است بین مظنون و مستنطق، از این جهت که شخص متذکره مظنون به دخیل بودن در یک قضیه مشخص یا چندین قضیه می باشد. استنطاق در برگیرنده تکنیک های مختلف، از انکشاف موضوع تا نتیجه است که در قسمتهای بعدی به طور مفصل مورد بحث قرار می گیرد.

۱ - فرهنگ لغت دهخدا و فرهنگ معین، قابل دسترس <http://www.vajehyab.com>

فعالیت شماره (۱)

تفکر انتقادی

قانون‌گذار در جزء ۱۲ ماده ۴ استنطاق را فقط مطالبه بیان حقایق از « مظنون » دانسته است. این در حالی است که در سه مورد دیگر در همین قانون، وقتی از استنطاق توسط خارنوال یاد می‌نماید، عبارت « متهم » را به کار می‌برد. جزء ۴ ماده ۴ از استنطاق متهم در فرایند تحقیق توسط خارنوال تصریح می‌نماید، فقره (۶) ماده ۱۴۵ « خارنوال از هر شخصی مرتبط به قضیه جرمی که خواسته باشد به ارتباط جرم استجواب به عمل می‌آورد و از متهم شخصا استنطاق می‌کند. » و در نهایت در جزء ۱ ماده ۱۴۶، استنطاق از متهم را بعنوان یکی از راه‌های ارزیابی در جریان تحقیق تصریح می‌نماید.

حال با عنایت به مراتب فوق، به نظر شما کدام مورد صحیح است، آیا استنطاق شامل مظنون می‌گردد یا متهم؟

گفتار دوم: تعریف استجواب

استجواب در لغت به معنی بازجویی، بازپرسی، جوابخواهی و استیضاح^۲ است و در از نظر اصطلاح حقوقی دور از معنای لغوی نمی‌باشد اگرچه از جهت لغوی استجواب بسیار نزدیک به استنطاق می‌باشد. اما متفاوت از آن است.

برخلاف استنطاق که در قانون اجراءات جزایی به طور مستقل و صریح تعریف گردیده است، علی‌رغم اینکه در مواد متعدد کلمه استجواب به کار رفته است اما متأسفانه در این قانون مورد تعریف واقع نشده است. استجواب در قضایای جزایی بمنظور جمع آوری معلومات مورد ضرورت تحقیق از اشخاصیکه از واقعه آگاهی دارند یا شاید داشته باشند؛ انجام می‌شود. معلومات ممکن است از متضرر و یا شخصی که هیچ ارتباطی با فعالیت جرمی نداشته است بدست آید، همچنین تفاوتی نمی‌کند که وی کجا بوده است. استجواب بعنوان یکی از مراحل تحقیق شناخته می‌شود که در آن مناقشه تفصیلی دلایل و ادله جمع آوری شده نسبت به اتهام وارده بر متهم صورت می‌گیرد.

بر این اساس، استجواب به ملاقات یا جلسه ای اطلاق می‌گردد که برای دریافت معلومات از یک فرد دایر می‌گردد. می‌توان گفت که استجواب یک ملاقات غیر رسمی و غیر قابل تهدید است که موظف تنفیذ قانون با افراد مختلف انجام می‌دهد و آن افراد ممکن است معلوماتی در رابطه به حقایق داشته باشند که حتی منجر به

۲ - فرهنگ عربی فارسی، واژه استجواب. قابل دسترس: <http://www.vajehyab.com/>

مرگ آنها گردد. این یک تحقیق عادی در باره حقایقی است که از فردی که مورد استجواب قرار می‌گیرد، صورت می‌گیرد. و بهترین روش برای ایجاد ارتباط با شهود است.

در نظام تفتیشی، در جریان استجواب که سوالات قبلاً آماده شده است، رویه‌های مشخصی وجود دارد که برای پرسش به کار می‌رود، به طور مثال ممکن است از سوالات آزار دهنده استفاده گردد؛ این سوالات برای این پرسیده می‌شوند تا عکس العمل شخص دیده و مشاهده گردد که آیا وی مقصر است و یا خیر. هر معلومات واقعی دیگری که مرتبط به قضیه یا مظنون می‌باشد در جریان مصاحبه غیر اتهامی انکشاف داده خواهد شد. هدف اساسی از انجام استجواب عبارت از بدست آوردن حقایق مرتبط به جرم می‌باشد، که خارنوال از هر شخص مرتبط به قضیه جرمی که خواسته باشد می‌تواند استجواب به عمل آورد.

گفتار سوم: تفکیک استجواب از استنطاق:

از آنجایی که استجواب و استنطاق به مقاصد متفاوت دایر می‌گردد، لذا برداشت‌ها و شیوه‌های متفاوت باید در آن به کار گرفته شود. استجواب ملاقاتی است که برای بدست آوردن معلومات از هر شخصی که در مورد جرم معلومات دارد دایر می‌گردد، اما استنطاق جلسه ایست که خارنوال، مظنون/متهم را در مورد جرمی که ممکن است مرتکب گردیده باشد، مورد تحقیق قرار می‌دهد. استجواب به معنی نسبت اتهام نیست در حالی که استنطاق اتهام را به شخص استنطاق شونده، نسبت می‌دهد.

به منظور صراحت بیشتر در تفکیک استجواب و استنطاق موارد ذیل اشاره می‌گردد:

⊠ اولین مشخصه در برگیرنده موجودیت یا عدم موجودیت اتهام در جریان مکالمه می‌باشد. استجواب به صورت غیر اتهامی است. در جریان استجواب محقق باید حالت بیطرفی و عینی را اتخاذ و موضوع عمل مجرمانه را مورد اتهام قرار ندهد. در مقابل استنطاق اتهامی می‌باشد. بدین صورت که مستنطق، استنطاق شونده را مستقیماً در مظان اتهام رفتار مجرمانه مورد تحقیق قرار می‌دهد. و تمام محاوره حول محور اتهام می‌چرخد. که این مطلب در فقره ششم ماده ۱۴۵ قانون اجراءات جزایی نیز تایید شده و فقره متذکره چنین صراحت داد: « خارنوال از هر شخصی مرتبط به قضیه جرمی که خواسته باشد به ارتباط جرم استجواب بعمل می‌آورد و از متهم شخصاً استنطاق میکند.»

⊠ از صراحت فوق چنین استنباط می‌شود که استجواب از هر شخصی که به قضیه ارتباط داشته باشد مثلاً متضرر، شاهد و سایر افراد صورت می‌گیرد در حالی که استنطاق تنها از مظنون و متهم صورت می‌گیرد. اگرچه چنانکه در فوق اشاره گردید، قانون‌گذار در جزء ۱۲ ماده ۴، در تعریف استنطاق فقط

عبارت مظنون را به کار برده است، اما به نظر می‌رسد وقتی شارنوال حق دارد از مظنون استنطاق نماید، به طریق اولی می‌تواند از متهم نیز استنطاق نماید.

☒ سومین مشخصه تفکیک اینست که اهداف هر دو روند متفاوت می‌باشد. هدف ابتدایی یک استجواب جمع آوری معلومات مرتبط به تحقیق می‌باشد. این معلومات دربرگیرنده کی، چی، چی وقت، در کجا، چرا و چگونگی تحقیق جنایی می‌باشد و همچنان دربرگیرنده ارزیابی اعتبار منبع معلومات است. اما هدف یک استنطاق جمع آوری معلومات ابتدایی در مورد جرم و مجرمیت بالقوه مظنون نمی‌باشد، بلکه بدست آوردن حقایق در مورد جزئیات جرم ارتکاب یافته از شخصی است که مظنون ارتکاب جرم است. این حقایق در اکثر موارد (اما نه همیشه) دربرگیرنده اقرار مظنونی که مورد استنطاق قرار گرفته است، می‌باشد.

☒ چهارمین تفاوت میان استجواب و استنطاق این است که استجواب انعطاف پذیر و در جریان مکالمه آزاد صورت می‌گیرد؛ در حالیکه استنطاق عموماً سختگیرانه تر است. مصاحبه یا استجواب گفتگو بین محقق و موضوع مصاحبه می‌باشد. مصاحبه یا استجواب جریان سوال و جوابی است که هر دو طرف سوال پرسیده و به آن جواب می‌دهند. مستنطق معمولاً نکات کلیدی ای را در نظر دارد تا آنرا در جریان مصاحبه پوشش دهد، اما این نکات با باز شدن سر صحبت تغییر می‌کند. برخلاف، یک استنطاق دربرگیرنده ترغیب فعالانه از طرف مستنطق می‌باشد. در نتیجه، مستنطق بالای جریان استنطاق حاکم بوده و موضوع بیشتر یک جریان صحبت یکنفری ترغیبی معلوم می‌شود نسبت به مکالمه ایکه دربرگیرنده سوال و جواب باشد.^۳

☒ پنجمین تفاوت بین استجواب و استنطاق این است که استجواب معمولاً از صلاحیت مامورین ضبط قضایی و شارنوال هر دو می‌باشد اما استنطاق تنها از صلاحیت شارنوال می‌باشد. که در ماده چهارم در تعریفات اصطلاحات مامورین ضبط قضایی و تحقیق این موضوع به صراحت بیان شده است. بر اساس جزء ۲ ماده ۴ « مامور ضبط قضایی: شخصی است که مطابق احکام قانون صلاحیت جمع آوری دلایل اثبات و استجواب را در حدود احکام این قانون به عهده داشته باشد و عبارتند از: پولیس، موظف ریاست عمومی امنیت ملی، مفتش اداره عالی تفتیش، موظف تفتیش داخلی وزارت ها و ادارات دولتی و موظف اداره مبارزه علیه فساد اداری» در حالی که در جزء ۴ همین ماده، استجواب و استنطاق از متهم، شهود و سایر افراد بعنوان صلاحیت شارنوال ذکر شده است.

^۳ Interview or Interrogation?, A Comment on Kassin et al. (2003), J. P. Blair. <http://www.reid.com/pdfs/Blair2003Interview.pdf>

نکته قابل توجه در خصوص استجواب این است که علاوه بر خارنوال و موظف قضایی، قانون گذار برای قاضی و مظنون، متهم و مسئول حق العبد نیز اختیار استجواب را داده است. بر اساس فقره (۲) ماده ۳۹ قانون اجراء جزایی استجواب از طفل را توسط خارنوال یا قاضی در حضور ولی یا ممثل قانونی وی جایز شمرده است. همچنین بر اساس جزء ۶ ماده ۷ این قانون، استجواب از شهود را بعنوان یکی از حقوق مظنون، متهم و مسئول حق العبد نیز به رسمیت شناخته است. بنابراین علاوه بر خارنوال و موظف قضایی، اشخاص فوق الذکر نیز حق اجرای استجواب را دارند.

⊠. ششمین تفاوت را می توان ناظر به محل استنطاق و استجواب دانست. بدین صورت که محل استنطاق کاملاً رسمی و مشخص و دارای شرایط خاص حقوق بشری می باشد؛ در حالی که استجواب دارای محل خاص نمی باشد و ممکن است در مکانهای متفاوت رسمی و غیر رسمی صورت گیرد.

فعالیت شماره (۲)

سوال مباحثوی:

استاد از همه مشترکین بخواهد که تفاوت های استجواب و استنطاق را برای پنج دقیقه لیست نمایند بعداً یکی از لیست ها که موارد را بیشتر لیست نموده است انتخاب گردد و مورد به مورد خوانده شود. و از سایر اشتراک کنندگان خواسته شود مواردی که قرائت می گردد و با لیست خودش مطابقت دارد خط زده شود. تا از این طریق تمامی اشتراک کنندگان تفاوتها را به طور کامل تشخیص دهند

گفتار چهارم: اهداف استجواب و استنطاق:

علی رغم اینکه بین استجواب و استنطاق تفاوتهای فوق موجود است، با این وجود، از لحاظ اهداف، به نظر می رسد که هر دو مورد در تحقق اهداف ذیل اشتراک دارند.

- شناسائی طرفین قضیه؛
- بدست آوردن اعتراف از مرتکب جرم (شفاهی یا کتبی)؛
- بدست آوردن معلومات از استجواب شونده گان/ شهود؛
- ارائه معلومات در مورد اشخاصیکه با آنان استجواب صورت گرفته است؛
- خلق حقایق (کی، چی، چی وقت، در کجا، چرا)؛
- بدست آوردن معلومات با ارزش در خصوص مدارک جدید؛

- بدست آوردن مدارک و معلومات جدید جهت رفع تناقضات؛
- اثبات یا رد فرضیات؛
- درک اینکه چگونه حقایق با یکدیگر ارتباط دارند؛
- بدست آوردن معلومات جدید در خصوص حقایق قضیه؛
- بدست آوردن انگیزه جرمی
- تشخیص سایر اشخاص ذیدخل در قضیه؛
- روشن ساختن قضایای مرتبط دیگر.

گفتار پنجم: منابع بین المللی و داخلی استنطاق متهم:

استنطاق از مظنون یا متهم از قدیمی ترین وسیله های است به منظور کشف حقیقت در جوامع و دورانهای مختلف صورت گرفته است. در دورانهای قدیم از شیوه های غیر انسانی و غیر عادلانه جهت استنطاق و حتی استجواب استفاده می شد همانند شکنجه، استفاده از ابزار، آزمایش های بی گناهی، خوراندن سم و ... اما به مرور زمان شیوه های مورد استفاده مورد نقد بیدارگران نظام های عدلی و قضایی و اعتراض جوامع قرار گرفت. در نتیجه شیوه های غیر انسانی و غیر عادلانه حذف و شیوه های انسانی جایگزین آن گردید. بدون شک اسناد بین المللی و قوانین داخلی تجسم تکامل این فرایند در قالب قواعد انسانی برخورد با متهمین محسوب می گردد. در این قسمت به طور خاص به منابع بین المللی و داخلی استنطاق متهمین اشاره می گردد.

الف: منابع بین المللی استنطاق متهم

⊠ اعلامیه جهانی حقوق بشر:

اعلامیه جهانی حقوق بشر، که بعنوان اولین نتایج تلاش جامعه جهانی در قالب یک سند بین المللی در راستای انسانی نمودن روش های برخورد با بشر و رعایت حقوق اولیه و انسانی آن محسوب می گردد، اعمال هر گونه رفتار ظالمانه و یا برخلاف انسانیت و شئون بشری یا موهن و یا هر نوع شکنجه را به طور صریح ممنوع دانسته است.

⊠ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی:

این سند به طور تخصصی تر به موضوع حقوق بشر و رعایت استندردهای انسانی نسبت به نوع بشر نگریسته است. و کشورهای عضو را موظف به رعایت این اصول نموده است. در این سند اعمال هر نوع شکنجه

و تحمیل هر نوع آزمایش های طبی یا علمی را بدون رضایت آزادانه افراد ممنوع اعلام نموده است. در این میثاق با محور قرار دادن اصل برائت، تا اثبات جرم، متهم بیگناه فرض گردیده (بند ۲ ماده ۱۴) و در مواقعی که وضعیت دوسیه رفتاری افراد را ایجاب نماید، در این صورت با چنین افرادی که از آزادی خود محروم گردیده اند باید با رعایت کرامت انسانی و احترام به حیثیت ذاتی آنان برخورد گردد.

✘ اعلامیه اسلامی حقوق بشر:

اعلامیه اسلامی حقوق بشر که بعنوان سند جامع برخورد با افراد در کشورهای اسلامی شناخته می شود به طور صریح به اصل برائت تصریح نموده و شکنجه بدنی یا روحی متهم و هر نوع برخورد حقارت آمیز، منافی حیثیت انسانی را منع نموده و منع اجبار افراد به انجام آزمایشات طبی و علمی را بدون رضایت وی مورد تاکید قرار داده است.

ب: منابع داخلی استنطاق متهم .

□ . قانون اساسی: بر اساس ذیل ماده بیست و چهارم قانون اساسی دولت مکلف به احترام و حمایت از آزادی و کرامت انسانی در قلمرو خویش می باشد. و بر اساس ماده بیست و نهم، تعذیب انسان به ما هو انسان ممنوع گردیده و هیچ شخصی نمی تواند حتی به مقصد کشف حقایق از شخص دیگر، اگرچه تحت تعقیب، گرفتاری یا توقیف و یا محکوم به جزا باشد، به تعذیب او اقدام کند یا امر نماید. و در ماده سی ام نیز به طور خاص، اظهار، اقرار و شهادتی که از متهم یا شخص دیگری به وسیله اکراه به دست آورده شود، را غیر قابل اعتبار دانسته است.

□ . کد جزا: اگرچه کد جزا به طور مستقیم به موضوع استنطاق و استجواب اشاره نموده است؛ با این وجود از جهت اینکه استجواب و استنطاق از وظایف موظفین خدمات عامه محسوب می گردد، تخلف از قواعد و مقررات مسئولیت جزایی را برای آنان در پی خواهد داشت. چنانکه جزء ۷ ماده ۳، یکی از اهداف این کد را « تضمین رعایت حقوق بشر و آزادی های اساسی اشخاص»، در نظر گرفته است. و در مواد متعدد به مسئولیت های موظفین خدمات عامه و آثار جزایی در صورت تخلف از آن، تصریح شده است؛ همانند مواد ۴۰۳ (سوء استفاده موظف خدمات عامه)، ماده ۴۱۷ (تخلفات وظیفوی خارنوال)، ماده ۴۶۳ (محافظت شهود یا اطلاع دهنده) و ماده ۵۸۹ (نگهداری غیر قانونی مظنون، متهم یا محکوم علیه در محلات سلب آزادی)

□ . قانون اجراءات جزایی: قانون اجراءات جزایی نسبت به کد جزا ارتباط مستقیم تر و بیشتری به موضوع استجواب و استنطاق دارد؛ چرا که اصولاً این دو مفهوم، در حوزه اجراءات جزایی قرار می گیرد. بعبارت

دیگر استنطاق و استجواب، موضوعات شکلی و اجرائی می‌باشد. از این جهت مواد متعددی در قانون اجرائت جزایی در خصوص این موضوع به طور صریح انعکاس یافته است. بررسی این مواد در قانون اجرائت جزایی مهمترین محور تجزیه تحلیل این مضمون درسی است که در قسمت‌های مختلف به تناسب موضوع مواد قانون اجرائت جزایی نیز اشاره و نقد و بررسی می‌گردد.

مبحث دوم: قواعد و شیوه‌ها عملی استنتاج و استجواب

اهداف درس دوم:

در پایان این درس اشتراک کنندگان قادر خواهند بود تا:

- ⊠ قواعد حاکم بر استجواب و استنتاج را شناسایی و تفکیک نمایند.
- ⊠ مقدمات استنتاج و استجواب را در عمل به کار ببرند.
- ⊠ شیوه‌های عملی استنتاج و استجواب را در عمل به کار ببرند.

عناوین درس دوم:

- ⊠ قواعد حاکم بر استجواب و استنتاج جزایی
- ⊠ مقدمات استنتاج و استجواب
- ⊠ شیوه‌های عملی استنتاج و استجواب

گفتار اول: قواعد حاکم بر استجواب و استنطاق جزایی

در این مبحث اولاً به قواعد حاکم بر استجواب و استنطاق اشاره نموده و سپس در قدم بعدی به قواعد حاکم بر چگونگی استجواب و استنطاق پرداخته و هر یک به طور ذیل مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

الف: قواعد حاکم بر اصل استجواب و استنطاق

در سیستم مختلط مرحله تحقیقات مقدماتی در اجراءات جزایی از اهمیت خاص برخوردار است. که اساس تحقیقات استجواب و استنطاق را تشکیل می‌دهد، این تحقیقات توسط خارنوال صورت می‌گیرد و مضمون یا متهم در پاسخ گفتن یا نگفتن به سوالات طرح شده مستنطق آزاد و مخیر است. این حق و آزادی متهم، برای مستنطق و مامورین ضبط قضایی تکلیف ایجاد می‌نماید که عبارت از منع اجبار مضمون یا متهم به پاسخگویی و حق سکوت می‌باشد که هر یک قرار ذیل مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

بند اول: حق امتناع از دادن اظهارات اجباری

اجبار متهم به معنی هر نوع فشار و تهدید برای وادار کردن وی به جواب گفتن است که در همه حالات ممنوع بوده و عمل خلاف کرامت انسانی می‌باشد از همین رو قانون اساسی افغانستان شکنجه را اکیداً ممنوع قرار داده است. چنانچه در ماده ۲۹ این موضوع را قرار ذیل تصریح گردیده:

«تعذیب انسان ممنوع است. هیچ شخص نمیتواند حتی بمقصد کشف حقایق از شخص دیگر، اگر چه تحت تعقیب، گرفتاری یا توقیف و یا محکوم بجزا باشد، به تعذیب او اقدام کند یا امر بدهد. تعیین جزایی که مخالف کرامت انسانی باشد، ممنوع است.»

به دنبال ماده مذکور در ماده ۳۰ قانون اساسی نیز بر این امر تاکید شده است که چنین بیان می‌دارد: «اظهار، اقرار یا شهادتی که از متهم یا شخص دیگری به وسیلهٔ اکراه بدست آورده شود، اعتبار ندارد. اقرار بجرم عبارت از اعتراف متهم با رضایت کامل و در حالت صحت عقل، در حضور محکمهٔ با صلاحیت میباشد.»

فقره سوم ماده ۱۵۰ قانون اجراءات جزایی نیز موید این مطلب می‌باشد و چنین صراحت دارد: اظهار، اقرار و شهادتی که از متهم یا شهود به وسیلهٔ تطمیع، تهدید، تخویف یا اکراه حاصل گردیده باشد، اعتبار ندارد.

همچنین علاوه بر اسناد ملی، اعلامیهٔ جهانی حقوق بشر نیز در مادهٔ پنجم بیان می‌دارد: «احدی را نمیتوان تحت شکنجه یا مجازات یا رفتاری قرار داد که ظالمانه و یا برخلاف انسانیت و شئون بشری یا مؤهن (ضعیف کننده، خوارکننده) باشد.»

حکمت و فلسفه منع اجبار متهم برائت وی می باشد چرا که ماده ۲۵ قانون اساسی به صراحت بیان می دارد. « برائت ذمه حالت اصلي است. متهم تا وقتی که به حکم قطعی محکمه با صلاحیت محکوم علیه قرار نگیرد، بی گناه شناخته می شود.»

بکاریا می گوید « جرم یا محقق است یا نیست، اگر محقق است مجرم سزاوار هیچگونه مجازات جز آنچه که قانون تعیین کرده است نیست و رنج و آزار سودی ندارد و اگر محقق نیست نباید بی گناهی را تعذیب نمود و بی گناه کسی است که به موجب قانون گناهانش ثابت نشده است.»^۴

قانون اجراءات جزایی نیز گرفتن اظهارات جبری را ممنوع قرار داده است طوریکه در فقرات ۳ و ۵ ماده (۷) قرار ذیل تصریح میدارد: «مصئونیت از توهین، تحقیر، تعذیب جسمی، روانی و هر گونه برخورد غیر انسانی. اظهارمطالب اشخاص مظنون و متهم تحت هیچگونه فشار روحی و یا جسمی قرار گرفته نمیتوانند». بر علاوه از آن در ماده ۲۲ به صراحت ذیل بیان می دارد که:

(۱) مامور ضبط قضائی، خارنوالی و محکمه در هیچ حالت اجازه ندارند، خود یا از طریق شخص دیگر با رفتار سؤ، استعمال مواد مخدر، شکنجه، اکراه، خواب مقناطیسی، تهدید و تخویف یا وعده دادن به منفعتی، مظنون یا متهم را به اظهار یا اقرار وادار نمایند.

(۲) اظهار یا اقراریکه از مظنون یا متهم با استعمال وسایل مندرج فقره (۱) این ماده اخذ شده باشد، قابل استناد نمی باشد. قابل ذکر است که هر نوع رفتار تحقیر آمیز نیز در حکم شکنجه می باشد و شکنجه یک از جرایم فساد اداری به شمار می رود و نظر به نوعیت آن در ماده ۴۵۱ کود جزا از حبس متوسط الی اعدام مجازات را در قبال دارد.

بند دوم: حق سکوت

خوشبختانه فقره ۷ ماده (۷) قانون اجراءات جزایی استفاده از حق سکوت و امتناع از هر گونه اظهارات به حیث یکی از حقوق مظنون و متهم تلقی نموده و در ماده (۸) قانون مذکور پولیس حین گرفتاری، خارنوال قبل از آغاز تحقیق و قاضی قبل از محاکمه در مورد مطلع ساختن مظنون و متهم از حق سکوت تاکید نموده است.

۴ - بکاریا، سزار (۱۳۸۵). رساله جرایم و مجازاتها، مترجم، محمد علی اردبیلی، چاپ پنجم، انتشارات میزان. ص ۵۸

فعالیت شماره (۲)

سوال مباحثوی:

استاد از مشترکین بخواهد که چرا یک فرد بیگناه سکوت اختیار کند؟ آیا این بدین معنی است که او چیزی را پنهان می‌کند و همچنان از مشترکین بخواهد که بحث نماید که آیا سکوت مظنون یا متهم در حکم قناعت بر جرم است یا خیر؟

فعالیت شماره (۳)

سوال مباحثوی:

اگر شخص مظنون از صحبت با پولیس یا خارنوال خودداری کند، آیا قاضی می‌تواند خود داری او از صحبت را شاخصه تقصیرش در ارتکاب جرمیکه به وی نسبت داده می‌شود، بشمارد؟ یا خیر؟

ب: قواعد حاکم بر کیفیت استجواب و استنطاق:

در مورد کیفیت جوابگویی مظنون یا متهم نکات متعددی قابل توجه است که در ذیل به سه مورد مهم آن که عبارت از تفهیم اتهام، منع تلقین و منع غافلگیری مظنون یا متهم می‌باشد اشاره می‌گردد

بند اول: تفهیم اتهام

تفهیم اتهام مکلفیت استجواب کننده و حق اساسی مظنون و متهم می‌باشد که در این مورد ماده ۳۱ قانون اساسی به این موضوع چنین تاکید نموده است: «متهم حق دارد به مجرد گرفتاری، از اتهام منسوب اطلاع یابد و در داخل میعاد که قانون تعیین می‌کند در محکمه حاضر گردد.» همچنین طبق صراحت ماده ۱۴۸ قانون اجراءات جزایی خارنوال مکلف است در اولین برخورد با مظنون جرم منسوبه را به وی ابلاغ نماید که ماده مذکور چنین صراحت دارد: «خارنوال مکلف است در اولین برخورد با مظنون، هویت وی را تثبیت و ارتکاب عمل جرمی را که به وی نسبت داده شده ابلاغ و بعد از آگاهی وی در رابطه به حق داشتن وکیل مدافع اظهارات او را در زمینه جویا شود. اظهارات مظنون درج محضر شده، عکس و هویت او درج فورم خاص میگردد.» قابل ذکر است که تفهیم اتهام در هر حالت حق مظنون است ولو اینکه شخص در جرم مشهود گرفتار گردد. از فحوای ماده ۳۱ قانون اساسی نیز برداشت می‌شود که استجواب کننده باید قبل از آغاز استجواب اتهام را

به وی تفهیم نماید. بنا بر این در تفهیم اتهام فعل ارتكابی برای متهم توصیف می‌گردد و وی فهمانده می‌شود که به کدام جرم مظنون است و به چه دلیل گرفتار می‌گردد.

در تفهیم اتهام سه موضوع مهم می‌باشد: الف) توصیف فعل جرمی، ب) آگاهی در مورد عدم جواب دادن استجواب کننده، ج) متوجه نمودن مظنون که مواظب اظهاراتش باشد تا بی مورد خود را متضرر ننماید و به عمل جرمی که اصلاً انجام نداده از خاطر غرور بی مورد و یا از عدم درک ماهیت عمل که این گفتار من جرم است اعتراف و یا اقرار نماید. اهمیت این موضوع به حدی است که عدم رعایت آن سبب بطلان اجراءات می‌گردد از همین رو در قوانین اساسی کشورها این حق تصریح می‌گردد مثلاً در اصلاحیه چهارم قانون اساسی ایالات متحده امریکا چنین بیان نموده است: «متهم حق دارد از ماهیت اتهام انتسابی آگاه شود و اظهارات او، پس از اطلاع از نوع و کیفیت اتهام متسببه و انتخاب طریقه دفاعی عیناً و بدون تحریف ثبت می‌گردد» قابل ذکر است که برای استجواب کننده لازم و ضروری است همانگونه که در ابتدا به مظنون قضیه را تفهیم اتهام می‌نماید، در آخر نیز به وی حق آخرین دفاع یا حق ادای آخرین مطالب را بدهد. این موضوع به قدری دارای اهمیت است که در برخی از موارد ممکن است باعث تغییر سرنوشت وی گردد.

بند دوم: منع تلقین محتوای جواب:

تلقین از نظر لغوی به معنی فهمانیدن و تفهیم کردن، چیزی را در ذهن و فکر کسی حقیقت جلوه دادن و کسی را به چیزی معتقد کردن می‌باشد.^۵ در تلقین باید از ضرر و یا نفع به متهم جلوگیری کرد چرا که استجواب کننده باید اجراءات را به طور بی طرفانه جمع آوری نماید؛ این مطلب در ماده ۲۰ قانون اجراءات جزایی چنین بیان شده است: «مامور ضبط قضائی و خارنوال مکلف اند، جهت روشن شدن تمامی حالات مربوط به قضیه، مطابق احکام این قانون بدون در نظر داشت منفعت و ضرر مظنون و متهم به جمع آوری، ثبت، ارزیابی و نگهداری دلایل و مدارک اقدام نمایند.»

همچنان فقره اول ماده ۲۲ قانون مذکور منع تلقین را تأیید نموده و چنین مشعر است: «مامور ضبط قضائی، خارنوالی و محکمه در هیچ حالت اجازه ندارند، خود یا از طریق شخص دیگر با رفتار سوء، استعمال مواد مخدر، شکنجه، اکراه، خواب مقنطیسی، تهدید و تخویف یا وعده دادن به منفعتی، مظنون یا متهم را به اظهار یا اقرار وادار نمایند.»

و در صورتی که استجواب یا استنطاق با استفاده از تلقین صورت گیرد به استناد فقره ۲ ماده ۲۲ قانون اجراءات جزایی مردود دانسته شده و قابل اعتبار نمی‌باشد که فقره مذکور چنین صراحت دارد:

^۵ - دهخدا، پیشین، واژه تلقین.

«اظهار یا اقراریکه از مظنون یا متهم با استعمال وسایل مندرج فقره (۱) این ماده اخذ شده باشد، قابل استناد نمی باشد.» مثلاً اگر شخص مظنون به ارتباط جرم سرقت مورد استنطاق قرار می گیرد نباید پرسیده شود که «مال مسروقه را به چی کسی فروختی!».

فقره دوم ماده ۳۵ قانون اجراءات جزایی در مورد منع تلقین شهود چنین بیان می دارد که: «خارنوال و هیئت قضائی و طرفین دعوی نمی توانند حین استجواب از شاهد، سوالات جهت دهنده و تلقین آمیز را مطرح نمایند.» قابل یادآوری است که منع تلقین بعضی استثنائات دارد که می توان مظنون یا متهم را به عدم اقرار و فرار از مجازات هدایت کرد و تنها شامل بعضی جرایم حق الله مثل زنا، شرابخوری و ... می گردد. در نتیجه قابل یادآوری است که تحصیل دلیل امر مجاز است اما سوالات تلقینی امر ممنوع است پس امر ممنوع نباید جهت امر مجاز صورت گیرد.

فعالیت شماره (۴)

سوال مباحثوی:

وقتیکه مامور ضبط قضایی یا خارنوال در حین استجواب یا استنطاق برای متهم حق سکوت ن را یاد آوری می نماید آیا این عمل وی تلقین به نفع متهم می باشد یا خیر؟

بند سوم: منع غافلگیری متهم

تحصیل دلیل در حالت غافلگیری متهم جواز ندارد به این معنی که استجواب و اخذ اعتراف از مظنون و متهم در حالتی که وی نفهمد که چه شخص مقابل اوست. و یا اینکه شخص استجواب کننده خود را برای وی به هويت کاذب معرفی می نماید تا مظنون یا متهم را غافل گیر نماید و یا اینکه از وی در محلی که اعتبار ندارد به طور مثال اعتراف اخذ نماید. چرا که در این روشها یک نوع فریب صورت گرفته و شخص به اسم و صفت کاذب نزد متهم معرفی گردیده است و به نحوی از آنجا از جمله رفتار سو شمرده می شود و طبق فقره دوم ماده ۲۲ از جمله موارد عدم قبول دلایل می باشد که چنین صراحت دارد: «مامور ضبط قضائی، خارنوالی و محکمه در هیچ حالت اجازه ندارند، خود یا از طریق شخص دیگر با رفتار سوء، استعمال مواد مخدر، شکنجه، اکراه، خواب مقناطیسی، تهدید و تخویف یا وعده دادن به منفعتی، مظنون یا متهم را به اظهار یا اقرار وادار نمایند.»

فعالیت شماره (۵)

مطالعه تطبیقی / فرضیه فرضی

در حقوق انگلستان متهمی تحت تعقیب قرار گرفت و با وجود اینکه خارج از دوسیه معلوم بود که وی مرتکب چند جرم شدید شده است؛ اما نزد پولیس دلیلی برای اثبات آن وجود نداشت؛ و قتیکه متهم تحت توقیف قرار داشت یک نفر پولیس در لباس خاص توقیف وارد محل توقیف شد و خود را یک مجرم خطرناک که مرتکب چند قتل و سرقت شده است معرفی نمود؛ متهم اصلی نیز اقدام به ابراز وقایع نموده و صریحا به آن جرایمی که وی به اثر آن گرفتار شده بود اقرار نمود. در حالی که پولیس صدای وی را با وسایلی که داشت ثبت و ضبط نمود و به حیث ادله اثبات تقدیم محکمه نمود اما محکمه آنرا رد نمود.^۶

الف) به نظر شما دلیل رد این دلیل از سوی محکمه چه می‌تواند باشد؟

ب) در صورتی که شما قاضی قضیه فوق باشید، چه حکمی صادر می‌نماید؟

قابل ذکر است که استراق سمع نیز از جمله موارد غافلگیری مظنون بوده اما چون در قانون اجراءات جزایی احکام آن تصریح گردیده پس مامور ضبط قضایی و یا خرنوال می‌تواند جهت کشف آن جرایم که در ماده ۱۱۳ قانون اجراءات جزایی لیست شده مطابق تصریحات مواد ۱۱۲، ۱۱۴، ۱۱۵ و ۱۱۶ قانون مذکور اجراءات نمایند. در غیر آن طبق صراحت ماده ۳۷ قانون اساسی افغانستان «آزادی و محرمت مراسلات و مخابرات اشخاص چه به صورت مکتوب باشد و چه به وسیله تلفون، تلگراف و وسایل دیگر، از تعرض مصون است. دولت حق تفتیش مراسلات و مخابرات اشخاص را ندارد، مگر مطابق به احکام قانون.»

در نتیجه می‌توان گفت که غافلگیری متهم از روش‌های مجاز استجواب نبوده و استنطاق یا استنطاق باید در حضور وکیل مدافع صورت گیرد تا به نمایندگی مظنون یا متهم جواب ارایه نماید و اینکه وکیل مدافع همیشه شخص مسلکی، زیرک و در اکثر موارد با مستنطق آشنایی قبلی داشته و احتمال غافلگیری نیز پایین است.

۶. اردلانی، علی (۱۳۴۴)، سکوت در آیین داری کیفری، مجله کانون وکلا، شماره ۹۵، سال هفدهم، ص ۷۳.

گفتار دوم: مقدمات استنطاق و استجواب:

الف: آمادگی برای استنطاق

اولا آمادگی لازم برای دایر کردن استنطاق بکار گرفته شود، آمادگی یکی از عوامل مهم برگزاری یک استنطاق موفقانه می باشد.

بیشتر اوقات برخورد بدون آمادگی قبلی منجر به ناکامی در پروسه استنطاق می گردد. در آمادگی برای استنطاق عوامل ذیل باید در نظر گرفته شوند: محل، آگاهی در مورد حقایق قضیه، آگاهی در مورد سابقه مظنون/متهم، و شیوه های مستند سازی اعتراف.

یک استنطاق موفق ایجاب می کند تا مستنطق موضوع استنطاق و همچنین محل فزیک را کنترل کند نه مظنون/متهم را. تا وقتی که مامور مسؤول از محرمانیت و نفوذ بر محل مطمئن نباشد، نباید استنطاق را آغاز نماید. محل خوب برای استنطاق، محل کوچک، تحت نظارت، اطاق مصون، عایق صدا و عاری از مزاحمت های خارجی می باشد.

محل تحقیق:

تحقیق باید دایم در اداره رسمی صورت گیرد، اگر این امر ممکن نباشد، کوشش گردد تا در اداره ای که شخص متعلق به آن می باشد تحقیق را انجام دهید و از انجام استنطاق در منزل شخص خودداری نمایید. استنطاق شنونده/مظنون و مستنطق باید روبروی هم نشسته و از اینکه اخلاقی در کار شان وجود ندارد، خود را مطمئن سازند.

برای مصونیت ضروری است تا از عدم موجودیت اشیای خطرناک در اطراف اطاق اطمینان حاصل گردد، مستنطق باید به بخاطر داشته باشد که این اقدامات برای مصونیت خود شخص او است و از طرف دیگر به منظور اطمینان از مسدود نمودن راه فرار استنطاق شونده است.

استنطاق کننده/مستنطق نباید از ساحات ذیل استفاده نماید: ساحاتی که دارای کلکین، تیلیفون، ساعت، و دیگر آلات ارتباطی می باشد، محل تحقیق باید عاری از هر نوع اخلال باشد تا مظنون/متهم تنها به سوالات و تحقیق توجه نماید، چنین محلی زمینه را برای محقق مساعد می سازد تا عکس العمل های غیر شفاهی و پاسخ های مظنون/متهم را در مورد موضوع بحث شده، درک کند. در نتیجه محققین جنایی درک می کنند که عکس العمل های مظنون/متهم در مورد موضوع طرح شده بوده به دلیل اختلالات خارجی نبوده است. به هر اندازه که محل از کنترل محقق خارج باشد به همان اندازه تحقیق به ناکامی مواجه می گردد. در صورتیکه محقق نتواند محل مناسبی را برای استنطاق آماده نماید، باید استنطاق را به وقت دیگر و در محل دیگری برنامه ریزی کند. بیشتر

اوقات، مستنطق فقط یک فرصت برای دایر نمودن استنطاق دارد بنابراین نادیده گرفتن و از دست دادن آن فرصت و دایر کردن استنطاق در محل نامناسب ممکن تصمیم خوبی برای استنطاق و بدست آوردن معلومات نباشد.

زمان استنطاق:

سعی گردد تا وقت مناسبی برای استنطاق تعیین گردد؛ قانون اجراءات جزایی استجواب و استنطاق در شب را جایز ندانسته مگر در موارد خاص به موجب ماده ۱۵۱ این قانون « استجواب، استنطاق و اخذ معلومات یا اظهارات در شب جواز ندارد، مگر اینکه جرم مشهود بوده و یا خوف ضیاع دلایل ارتکاب یا استمرار جرم جنحه یا جنایت متصور باشد.» به موجب این ماده، اصل بر منع استجواب یا استنطاق در شب می باشد؛ مگر در سه مورد که استثناء شده است. (۱) در صورتی که جرم مشهود باشد. (۲) خوف ضیاع یا از بین رفتن دلایل وجود داشته باشد. (۳) احتمال استمرار جرم جنحه یا جنایت وجود داشته باشد.

در صورتی که مشخص نیست که چه وقت استنطاق باید صورت گیرد، رهنمای ذیل ممکن است مفید باشد: اگر مظنون در حال ارتکاب جرم گرفتار گردیده است، بهتر است که او فوراً مورد استنطاق قرار گیرد. در این صورت نتیجه استنطاق قابل توجه است. برعلاوه، باید وقفه چای، نان، سگرت و مسائل ضروری نیز باید در نظر گرفته شود. و در صورتی که از این وقفه ها استفاده شده است تمام موارد باید یادداشت برداری گردد. با این وجود باید توجه داشت که یک استنطاق نباید از سه ساعت بیشتر وقت را در برگیرد. چرا که طولانی شدن استنطاق خود می تواند بعنوان مصداق شکنجه محسوب گردد.

ب: آمادگی مرتبط به قضیه:

آگاهی در خصوص حقایق قضیه

دانستن حقایق مرتبط به قضیه در هر مصاحبه یا استنطاق حیاتی است، اما برخی از حقایق ممکن است نسبت به دیگری مهم تر باشد. دانستن اینکه جرم چگونه واقع شده ممکن است وسایلی سودمند و مشوق باشد، اگر شارنوال از مظنون/متهم پرسد که جرم چگونه واقع شده است، مظنون/متهم دلایل دخالت خود در جرم را خواهد گفت، اما مستنطق باید در جریان استفاده از این تکنیک بسیار محتاط باشد. در جریان ارائه حقایق به مظنون/متهم، مستنطق باید از وضاحت آن مطمئن باشد در غیر آن مستنطق اعتبار خود را از دست داده و پروسه به شکست مواجه خواهد گردید.

آگاهی در خصوص سوابق مظنون/متهم

بدست آوردن معلومات واضح و مناسب در مورد سوابق مظنون/متهم یکی از عوامل حیاتی و مهم رسیدن به حقیقت در یک تحقیق موفقانه می باشد. احساسات، رفتار و ارزش های شخصی مظنون/متهم نقش مستقیم در استنطاق موفقانه دارد. در اکثر موارد، اشخاص بر مبنای احساسات شان تصمیم به اعتراف می گیرند و بعد از آن به شکل منطقی از موضع خود دفاع می کنند، لذا به هر اندازه ای که یک مستنطق در مورد سوابق مظنون/متهم آگاهی داشته باشد به همان اندازه فرصت برای یک تحقیق موفقانه بیشتر می باشد. اگر مستنطق در مورد هدف، نیازها و ناسازگاری مظنون/متهم آگاهی داشته باشد با استفاده از آن میتواند مظنون/متهم را به اعتراف به نفع خود ترغیب کند.

برقراری ارتباط نیک

یک مستنطق با در نظر گرفتن موضوعات آتی میتواند به موفقیت مهمی دست یابد: تمرکز بالای مظنون/متهم در استنطاق؛ تجدید پلان، محتویات و موضوعات استنطاق، ملاحظه موضوعات مرتبط به محل و عوامل دیگر، اکثرا اشخاص به دلیل اعتماد و احترامی که به محقق دارند، اعتراف می کنند، فلذا مستنطق باید روابط خوبی را با مظنون/متهم ایجاد نماید. موضوعات دیگری در رابطه به مظنون/متهم یا ایجاد فضای نامناسب (حیله و نیرنگ) ممکن است به پروسه استنطاق صدمه وارد نماید. بر علاوه، مستنطق باید بالای موضوعات مشخص و عمده ای که بر طرز دید مظنون/متهم در مورد جهان تأثیر گذاشته و رفتار او را در اجتماع تغییر داده و باعث شده که وی مرتکب جرم گردد، تمرکز گردد.

گفتار سوم: نکات ضروری در پروسه استجواب و استنطاق:

در پروسه تحقیق شیوه و طریق خاص و فورمول مخصوص در تحقیق جرایم که از آن به عنوان یک اساس در تحقیق کلیه جرایم استفاده گردد وجود ندارد و اساسا نمی تواند وجود داشته باشد؛ زیرا هر جرمی بر اساس خصوصیات خاص خودش در اوقات مختلف و به شیوه ها و اشکال مختلف از طرف اشخاص مختلف با دلایل و انگیزه های مختلف صورت می گیرد. که یک مستنطق کار فهم و مجرب با ملاحظه رویداد قضیه و با استفاده از تکنیک های خاص و طرح سوالات، جمع آوری مدارک و شواهد و قراین موثق مرتکب را تشخیص و به دریافت حقیقت نایل می آید. بنابراین در راستای تحقق هدف فوق، نکات ذیل قابل توجه است:

۱- کوشش نهایی صورت گیرد، تا استنطاق در یک اطاق مخصوص، دفتر یا اداره صورت گیرد.

- ۲- سعی شود تا در اثنای استنطاق جز مظنون و کسی که برای تحریر گفتار تعیین شده و وکیل مدافع کسی دیگر موجود نباشد. تا بعداً سبب بروز مشکلات در اجرای استنطاق نگردد. زیرا اگر به غیر از اشخاص نامبرده افراد دیگر نیز وجود داشته باشد ممکن مظنون حقیقت را پنهان کند و یا هم بعضی از موضوعات را بیان ننماید.
- ۳- در استجواب و استنطاق زنان کوشش شود تا از مستنطق زن استفاده شود تا نتایج خوب بدست آید و زنان هم خود را راحت احساس نمایند. چنانکه در فقره (۱) ماده سی و ششم قانون اجراءات جزایی، به موضوع استجواب از شاهد با رعایت احترام به جنسیت، تصریح شده است.
- ۴- در صورت عدم موجودیت مستنطق اناث بهتر است یک و یا دو نفر از طبقه اناث در جریان استنطاق حضور داشته باشند.
- ۵- در صورت استنطاق اطفال چه دختر و یا هم پسر باشد باید به حضور ولی یا وکیل مدافع مظنون صورت گیرد. چنانکه در فقره (۲) ماده سی و نهم چنین مشعر است « طفل مندرج فقره (۱) این ماده تنها در حضور ولی یا ممثل قانونی وی مورد پرسش و استجواب خارنوال و قاضی قرار گرفته می تواند. »
- ۶- سعی گردد تا قبل از اینکه مظنون به نظارت خانه برده شود استنطاق آن تکمیل گردد. زیرا اگر قبل از اینکه مورد استنطاق قرار گیرند و به محل سلب آزادی برده شوند، ممکن است توسط سایر محبوسین در مورد اعتراف و یا انکار به وی رهنمائیهای صورت گیرد.
- ۷- در صورتیکه مظنون یا متهم تبعه خارجی باشد؛ در جریان استنطاق باید ترجمان حضور داشته باشد. چنانکه داشتن ترجمان بعنوان یکی از حقوق مظنون، متهم و مسئول حق العبد در ماده هفتم قانون اجراءات جزایی تصریح شده است.
- ۸- استنطاق باید در فضای بسیار آرام صورت گیرد و در ضمن از استعمال کلمات و جملات بی ربط و بیهوده جداً جلو گیری به عمل آید. چنانکه در جزء ۳ ماده ۷ قانون اجراءات جزایی، چنین مشعر است « مصئونیت از توهین، تحقیر، تعذیب جسمی، روانی و هرگونه برخورد غیر انسانی »
- ۹- در جریان استجواب و استنطاق نمی توان در اسرار شخصی افراد مداخله نمود. چنانکه در فقره (۲) ماده ۳۶ چنین تصریح شده است « خارنوال ، وکیل مدافع و محکمه نمی توانند در جریان استجواب در اسرار شخصی شاهد مداخله نمایند، مگر اینکه جهت جمع آوری دلایل ضروری باشد. »
- ۱۰- استجواب و استنطاق نباید آسیب روانی در پی داشته باشد، چنانکه فقره (۳) ماده ۳۶ بیان نموده است « استجواب از شاهد نبادی سبب آسیب روانی وی گردد »
- ۱۱- مسئولین باید در تعیین مستنطقین دقیق بوده مطابق شخصیت شخصی که مورد استنطاق قرار میگیرد انتخاب گردد تا از این لحاظ باید هم سطح باشد یا معلومات و تجربه بیشتر نسبت به شخص مورد استنطاق

داشته باشد. وهمچنان مستنطق باید از قبل آمادگی لازم برای استنتاج را بیگیرد، بر علاوه سوالاتی که پرسیده می‌شود باید مرتبط به موضوع باشد سوالاتی مطرح نکند که تلقینی باشد.

۱۲- زمانیکه مظنون اعتراف می‌کند اظهارات وی به قلم خودش نوشته شود. خصوصاً در صورتیکه سواد نداشته باشد بسیار دقیق همه جانبه کلمه به کلمه تحریر شود. نکات مهم ولو که غلط هم نوشته شود (از لحاظ املائی) بدون اصلاح نمودن درج گردد. همچنان هرگاه در مرحله ابتدایی استنتاج به صورت مکمل انجام شود در مرحله بعدی صرف سوالاتی مطرح شود که زوایای گنگ و تاریک قضیه را روشن سازد.

۱۳- زمانیکه استنتاج آغاز می‌گردد، استنتاج کننده نباید از خود چنان رفتاری را نشان دهد که برای مظنون احساس مجرم بودن رخ دهد. چون اگر این احساس به او داده شود ممکن حالت سکوت را اختیار کند و یا ممکن است این فرد مجرم نبوده باشد در این صورت احساس حقارت به وی رخ میدهد. ۷.

گفتار چهارم: شیوه های عملی در استنتاج

هرگاه استنتاج از شخصی صورت گیرد که در جرم مشهود و بالفعل گرفتار شده است. از این اشخاص پرسش های مستقیم و تخصصی باید صورت گیرد. چون اتهام علیه او وارد بوده و ارتکاب جرم هم توسط وی قطعی است هدف این است که مستنطق باید پیدا کند ارتکاب جرم توسط متهم تحت چه علل و عوامل و انگیزه ها صورت گرفته، هرگاه مدارک و شواهد در زمینه نزد مستنطق وجود داشته باشد که عمل جرمی شخص را ثابت بتواند باید به اطمینان کامل به او تفهیم شود که همه چیز را پیرامون عمل جرمی اش می‌داند. در این روش چون مستنطق اطلاعات منظمی (تمام جزئیات) در قبال عمل جرمی اش در اختیار دارد لذا سوالات خود را در راستای اعتراف از متهم مطرح و در صدد تکمیل اطلاعات خود می‌گردد.

گاهی چنان اتفاق می‌افتد که جرم یا اتهام علیه شخص معین و مشخص نباشد یا توأم با شک و تردید باشد در چنین مواقع مستنطق بایست به طریق غیر مستقیم جهت کسب اطلاعات همه جانبه از فرد مشکوک، از فعالیت های قبل، بعد یا حین ارتکاب جرم وی آگاهی داشته باشد در چنین موردی از روش استنتاج غیر مستقیم استفاده به عمل آید.

اگر حقایق طور کلی نزد مستنطق هویدا گردیده و مبین اتهام مظنون است. می‌تواند سوالاتی را بکار برد که عکس العملهای او را برانگیخته و مشخص نماید که آیا او تمایل به جانب دروغگویی دارد یا نه اگر شواهد و مدارک کافی در اختیار نبود یا ضعیف باشد بایست با احتیاط شخص مشکوک به جهتی سوق داده شود که او

۷. محمد عظیم فاریابی (۱۳۹۷). مبانی روش های کشف و تحقیق، انتشارات؛ سعید، صص ۱۰۷، ۱۰۸.

آگاهی دارد؛ بعد از اینکه حقایق را بیان کرد آنگاه مستنطق سعی کند نقاط اضافی را پیشکش نموده و شرح قسمت های مهم را بیان نماید.

طرح سوالات:

قبلاً تذکر داده شد که هیچ قضیه جرمی دیده نشده که از همه جوانب چه از نقطه نظر علت، چه از نقطه نظر انگیزه، عوامل جرمی و اینکه تحت کدام شرایط و از طرف چه کسی جرم بوقوع پیوسته، یکسان باشد؛ هر واقعه جرمی دارای خصایص ویژه خود است. طرح سوالات هم تحت همین قاعده قرار دارد هر قضیه از لحاظ ماهیت با هم تفاوت داشته و سوالات هم با مطالعه چگونگی واقعه حادثه به وقوع پیوسته مطرح می گردد. ولی می توان پرسش ها و سوالات را به تاسی از هدف مورد نیاز، محتوی، و چگونگی طرح آن به کتگوری های متفاوت تقسیم نمود.

- پرسش های مدار بسته: پرسش های مدار بسته که آنرا نوک بسته هم می گویند به سوالاتی اطلاق می شود که پاسخ آن خیلی کوتاه است یا بهتر بگوییم که به یک کلمه (بلی و نخیر) جواب داده می شود. چنین پرسش هایی را می توان در زمان استجواب و استنتاج برای چک و کنترل نمودن آمار، ارقام، نام ها، عنوان و مکان ها بکار برد.

مثلاً آیا شما حدوث واقعه را مشاهده نمودید؟

ارقام، نام ها، عناوین و مکان ها به کار برده می شود و در پاسخ (بلی....نخیر) داده می شود.

اسم رئیس باند را که نام بردید چه بود؟ (احمد.....محمود)

واسطه نقلیه که فاعلین از آن استفاده نمودند چه نام داشت؟ (کرولا بنز)

باید خاطر نشان نمود که چه در پروسه استجواب و چه در استنتاج، طرح سوالات مدار بسته با توجه به اینکه پاسخها کوتاه می باشد، موثریت چندانی ندارد.

- پرسش های مدار باز: هرگاه پرسش های نوک باز یا مدار باز از طرف مستنطق ارایه می گردد، جانب مقابل (مظنون، متهم و سایر شاملین قضیه) ناگزیر به توضیح موضوع می پردازند. یکی از انواع چنین پرسش ها تکرار سوال است، این نوع سوالها زمانی مطرح می گردد که مستنطق احساس نماید که استنتاج یا استجواب شونده هنوز حرف های برای گفتن دارد.

همچنین نوع دیگری از پرسش ها وجود دارد که به نام سوالات هدایت کننده یاد می گردد. این نوع پرسش ها از آن جهت که جواب آن می تواند کوتاه باشد بسیار نزدیک به پرسش های مدار بسته است.

مثلاً طرح سوالی مانند اینکه: وقتی که شما عمل جرمی را دیدید آیا متأثر شدید؟ موثر سرقت شده که به رنگ سرخ بود، آیا می دانستید که نیم میلیون ارزش داشت؟ عمل جرمی زمانی به وقوع پیوست که شما از تکسی پایین شدید؟ دیدگاه ها در قبال ارایه همچو سوالات طرفدار های کمتر دارد و از لحاظ برآیند نتیجه هم موثریت چندانی نداشته است.^۸

گفتار پنجم: خصوصیات مستنطق در خصوص استجواب

شخص مستنطق باید در علوم تحقیقاتی جنایی، روانشناسی معلومات کافی داشته باشد. و همچنان موقع شناس و قدرت تفهیم بالا داشته باشد و بیطرفی را در جریان استجواب مراعات نماید، تا یک استجواب علمی را انجام داده و از برداشت خود در مورد چگونگی وقوع واقعه گزارش مفصل تهیه و ارایه نماید. استجواب کننده باید اطلاعاتی در خصوص شخصی که مورد استجواب قرار می گیرد از قبل تهیه نماید چنانچه از لحاظ شخصیت و تمام خصوصیات وی از قبل معلومات جمع آوری نماید. قبل از انجام استجواب تمرین های ماهرانه ای که طرف مقابل متوجه نشود انجام دهد به طوری که بتواند شخص استجواب شونده را به طرف حقایق رهنمود نماید.

به هر حال موظفین کشف و تحقیق جرم می توانند استجواب را در محلات و در مکانهای مختلف در فضای کاملاً آزاد که مغایر قانون نباشد انجام دهد. ولی معمول ترین و بهترین نوع استجواب همانا در محل واقعه است. موظفین کشف جرم که در بررسی محل واقعه اشتراک می نمایند. در کوتاه ترین زمان ممکن به استجواب افرادی بپردازند که ممکن است اطلاعات مهمی در اختیار داشته باشند. این افراد باید فوراً از سایر اشخاص متمایز گردیده و معلومات کافی و لازم از آنها اخذ گردد.^۹

شخصیت شخص تحقیق کننده جرم بسیار مهم است. طوریکه در قانون موظف کشف جرم پولیس و موظف امنیت ملی که وظیفه کشف جرم و تحقیقات ابتدایی را به عهده دارند و ثارنوال که وظیفه تحقیقات تکمیلی را به عهده دارد یاد آوری شده و صلاحیت های آنها از هم تفکیک شده است. بنابراین لازم است تا در مورد شخصیت موظف کشف و مستنطق چند نکته مهم مورد توجه قرار گیرد.

☒ قبل از هر چیز، به اصطلاح مستنطق باید دارای قلب گرم، مغز سرد و دستان پاک باشد. باید یک مستنطق مهربان بردبار، خون سرد دارای صبر و حوصله که نمایندگی از مغز سرد وی نماید و دستان پاک یعنی عاری از هر نوع حق تلفی و رشوه ستانی و سوء استفاده و یا تجاوز از صلاحیت های وظیفوی باشد.

^۸ همان، صص ۱۶۲-۱۶۳.
^۹ فارابی، پیشین، صص ۱۳۷-۱۳۸.

- ⊠ مستنطق باید وظیفه شناس، علاقه‌مند، فعال و یک میل خاص درونی به اجرای وظیفه داشته و بروز حوادث، اختلاف نظرهای اداری، تحمل بعضی امور، اجراءات غیر عادلانه علاقه مندی او را کاهش نداده بلکه با اراده استوار و خلل‌ناپذیر در راه حق و عدالت به منظور دریافت حقایق ایستادگی نموده و اجراءات قانونی را به طور صحیح انجام دهد.
- ⊠ مستنطق باید یک شخصیت بیدار دارای تجارب مسلکی و معلومات عمومی در کلیه عرصه‌ها بوده و حقایق را بپسندد و تجاربی که دارد در قسمت شناخت انسانها دقیق بوده و همچنین دارای توانایی باشد که بتواند اعتماد عمومی افراد ماحول خود را کسب نماید.
- ⊠ مستنطق باید عدالت را شعار خود قرار داده و شیوه مردم داری داشته از هر نوع رفتار ضد مردمی و اجتماعی بپرهیزد. حقیقت و صداقت خویش را در بدل پول و رشوه ستانی نفروشد. در امور جدی، دقیق و کامل بوده و بالاخره حقیقت جویی را همواره در نظر داشته باشد.
- ⊠ مستنطق باید در کلیه حرکات، طرز صحبت، برخورد خود نزاکت‌های اجتماعی را رعایت نموده غرور و خودپسندی را دور ساخته در جریان پروسه استجواب یا استنطاق از تهدید کار نگیرد و حلیم و متواضع باشد. سعی نماید تا با شخص استنطاق شونده یک ارتباط روحی برقرار و تأمین نماید. تا شخص طرف استنطاق مطمئن گردد که مستنطق صرف در صدد دریافت حقیقت است.
- ⊠ مستنطق هیچ‌گاه نباید وعده‌های کاذب به شخص طرف استنطاق بدهد و یا وعده‌هایی او را بدهد.
- ⊠ مستنطق باید در بدو مرحله قلم و کاغذ را از دیدگاه مظنون و یا متهم دور نگهدارد. بعد از آنکه استجواب، دیالوگ، گفت و شنود و پرسش‌های مثمر صورت گرفت آنگاه می‌تواند به قلم و کاغذ رجوع نماید.
- ⊠ مستنطق باید همواره سویه، درجه تحصیل، موقف اجتماعی شخص طرف استنطاق را در نظر گرفته و با وی صحبت نماید.
- ⊠ مستنطق در مقابل استنطاق شونده نباید موقف یا جایگاه شخص خوفناک و مهیب را احراز نماید بلکه همواره باید در سیمای او علایم عطف و مهربانی جلوه نماید.
- ⊠⊠ مستنطق باید انسان دوست، حق‌بین، کنج‌کاو، متجسس بوده؛ دارای معلومات وسیع در رشته علوم حقوقی بوده و با قوانین نافذ کشور کاملاً آگاهی داشته همواره در عرصه‌های علوم مد نظر اطلاعات جدید را به دست آورده و به طور کلی با جزئیات آشنایی لازم را داشته باشد.^{۱۰}

۱۰. همان، ص ۱۵۷-۱۵۸.

مبحث سوم: شیوه های عملی استجواب و استنتاج

اهداف آموزشی

در پایان درس اشتراک کنندگان قادر خواهند شد تا:

۱. سؤالات باز وبسته را در هنگام استنتاج و استجواب تفکیک نموده و عملی نمایند؛
۲. روش "رید" توأم با ۹ مرحله آن را برای تدویر استنتاج به طور موفقانه تطبیق نمایند.

عناوین آموزشی:

۱. سؤالات باز وبسته و شیوه مطرح کردن آن
۲. مراحل نه گانه روش رید در اجرای استنتاج

مبحث سوم: شیوه های عملی استجواب و استنتاج

هدف از پرسیدن سوال بدست آوردن حقایق می باشد تا اینکه بدانیم جرم چگونه ارتکاب یافته است، مستنطق بالای حقایق کار میکند که تنها مجرم و افکار و احساسات اش آنرا درک می کند.

گفتار اول: سوالات باز وبسته و شیوه استفاده از آن

یک شیوه بسیار مؤثر در جریان مصاحبه عبارت از مطرح کردن سوالات باز می باشد. سوالات باز بسیار ساده بوده و محدود به یک جواب مشخص نمی باشد. حفظ و بخاطر سپردن چنین سوالات بسیار آسان می باشد. در وقت مطرح کردن این سوالات باید کلمات محدودی را در آغاز جمله جا دهید و سوال را با آن کلمات آغاز نمایید. این کلمات عبارت اند از (کی، چرا، چی، کدام، چی وقت، در کجا و چگونه) می باشند.

این نوع سوالات محدود به یک پاسخ مشخص نمی باشند، و به مصاحبه شونده فرصت می دهد تا معلومات را با ما شریک سازد. یک مامور خوب پولیس یا مصاحبه کننده در جستجوی بدست آوردن معلوماتی است که به آنان ارایه نمی شود. مطرح کردن سوالات باز از شهود بدون شریک ساختن معلومات بهترین ابزار بدست آوردن معلومات از آنان می باشد، زیرا شریک ساختن معلومات با شاهد ممکن است حافظه آنان را تحت تأثیر قرار داده و تحقیقات را به جهت نادرستی سوق دهد.

شخصی که با وی مصاحبه می شود مدعی علیه نیست، حتی اگر مامور تحقیق دلیل واضحی مبنی بر اینکه شخص متذکره شریک جرم است داشته باشد و یا مطمئن باشد که وی دروغ می گوید، با آنها نباید وی را متهم سازد. زمانی که مامور تحقیق شاهد را در جریان مصاحبه متهم نکند، می تواند رابطه بهتری با مظنون تأمین نموده و معلومات مفیدی از وی بدست آورد، که این معلومات در جریان استنتاج به وی کمک می کند. هرگاه محقق سوالات خود را به گونه غیر اتهامی مطرح کند، مظنون ممکن است تشویق شده و معلومات بیشتری را در خصوص قضیه ارایه نماید. یگانه هدف استجواب جمع آوری معلومات است. در جریان مصاحبه محقق باید به دنبال معلوماتی باشد که وی را در جریان تحقیق یا تشریح عمل و انگیزه کمک کند.

یادداشت برای استاد: از اشتراک کنندگان پرسیده شود "هدف ما از انگیزه چیست؟" در اول دانستن اینکه مظنون با مدعی علیه چه نوع رابطه دارد بسیار مفید خواهد بود.

شخص محقق باید به رفتار استجواب شونده در جریان مصاحبه توجه نماید، بخصوص در موقع جواب گفتن به سوالات. حالت ظاهری استجواب شونده، چگونگی نگاه کردن وی، صورت، انتخاب کلمات و طرز ارایه جواب وی باید دقیقاً ارزیابی گردد.

چگونگی صحبت کردن وی، تغییر در صدا و هر نوع تغییر دیگر در حرکاتش باید تشخیص گردد. همچنین اعمال غیر شفاهی، حالات چهره و حرکات شخص ارزیابی گردد. همانند طرز صحبت کردن: لحن صدا، اضطراب یا لرزش، سر و صدا، و غیره.

حرکات بدنی: حالات چهره یا حرکات بدنی در جریان صحبت حرکتی اند که اشخاص در جریان صحبت های احساساتی تبارز می دهند، مثال واضح همانا بازی با موها، خراشیدن یا لمس کردن چانه و صورت، انجام کار های بصری، منظم کردن لباس ها، پاک کردن پیشانی و جویدن ناخن ها می باشد، شناسائی چنین اعمال ناموزون اعمالی اند که ارتباط به مکالمه ندارند، مانند پاک کردن لباس ها خصوصاً زمانیکه شما سوال می پرسید.

تمرین عملی

یادداشت: این تمرین عملی، بر اهمیت استفاده از سوالات باز یا معلوماتی، نسبت به سوالات بسته (بلی/نخیر) جهت بدست آوردن معلومات تأکید می کند.

۱- اشتراک کننده گان را به گروه های چهار نفری تقسیم نمایید، به هر گروه یک فلپ چارت بدهید و وقت معینی را جهت تمرین برای شان مشخص نمایید.

۲- هر گروه سوالاتی را که آنان فکر می کنند در یک قضیه ناشی از حادثه ترافیکی باید پرسیده شود، در فلپ چارت بنویسند. آنان باید تنها سوالات باز یا معلوماتی را مطرح نمایند.

۳- از گروهها بخواهید تا سوالات را در پایان وقت معینه با دیگر اشتراک کنندگان نیز شریک نمایند.

سوالات اشتراک کنندگان موارد ذیل خواهد بود:

- ا. در وقت حادثه کجا بودید؟
- ب. چرا در محل حاضر بودید؟
- ج. آیا شخص دیگری نیز با تو در آنجا بود؟
- د. بعد از دیدن حادثه چی کردید؟
- ه. آیا جز خودت شخص دیگری نیز در محل حضور داشت؟
- و. در آنوقت هوا چطور بود؟
- ز. حادثه چی وقت در جریان روز یا شب اتفاق افتاد؟
- ح. چه چیزی را (چی) را دیدید؟
- ط. آیا شخص دیگری نیز شاهد حادثه بود؟
- ی. چی شنیدید؟
- ک. اشخاص چی میکردند و چگونه لباس به تن داشتند و غیره؟

ل. شما قبل از حادثه چی میکردید و چه چیزی را مشاهده نمودید؟
م. بر مبنای کدام دلایل، چگونه و چه وقت با پولیس، داکتر، دوستان، و اعضای فامیل و یا دیگران تماس گرفتید؟

ن. شما کجا بودید؟ چقدر دور بودید؟ و چه مدت حادثه دوام یافت؟
سوال: بپرسید کدام یک از این سوالات، سوالات باز و کدام آن سوالات بسته می‌باشد؟ (پاسخ‌ها به خط درشت تحریر گردیده است).

سوال: آیا قتل همسایه ات را دیدید؟

سوال: چه چیزی را دیدید؟

سوال: آیا پسرت امروز به مکتب رفت؟

سوال: امروز پسر شما کجا رفت؟

سوال: آیا این حادثه ساعت ۸:۳۰ اتفاق افتاد؟

سوال: چه وقت این حادثه بوقوع پیوست؟

سوال: آیا پدرت به مادرت صدمه رساند؟

سوال: کی به مادرت صدمه رساند؟

سوال: آیا سارق با بایسکل تو فرار کرد؟

سوال: سارق چگونه بایسکل ات را به سرقت برد؟

گفتار دوم: استنطاق با استفاده از روش "رید"^{۱۱}

شیوه "رید" یکی از مهمترین شیوه‌های استنطاق در ایالات متحده امریکا محسوب می‌گردد. با استفاده از این شیوه مستنطق از مظنون سوال می‌پرسد و اعتبار و صحت پاسخ او را ارزیابی می‌نماید. این شیوه مصاحبه‌ای است بدون اتهام و مرکب است از هر دو سوالات تحقیقاتی و آزاردهنده، اگر نتیجه تحقیقات نشان دهد که مظنون مرتکب جرم شده است، ۹ مرحله شیوه رید جهت وادار ساختن مظنون به بیان حقایق بکار گرفته می‌شود.^{۱۲}

^{۱۱} شیوه رید با ایجاد سیستم (پولیگرافی) در سال (۱۹۵۴) توسط جان ای. رید در شیکاگو بوجود آمد. برای اولین بار در اوایل سال (۱۹۷۴) شیوه رید به مردم ارائه گردید.

^{۱۲} تکنیک استجواب و استنطاق رید، جوزف پ. بکلی، رئیس جان ای. رید و همکاران، Inc.

مرحله ۱: مقابله مستقیم و مثبت

در این مرحله، محقق متنی را با این موضوع قرائت می کند که: مظنون مرتکب عمل غیر قانونی شده است. بعد از خواندن متن مستنطق باید عکس العمل شفاهی و غیر شفاهی مظنون را مشاهده نماید.

مرحله ۲: هدف عمده (موضوع) استنطاق

در این مرحله مستنطق باید تصمیم به ارایه توجیهی برای جرمی که مظنون مرتکب شده است، بگیرد، لذا بر مبنای آن مجرم راه کناره گیری و نسبت دادن جرم به شخص دیگری را خواهد داشت. نیاز ارتکاب جرم می تواند توجیه گردد، باز هم مستنطق باید عکس العمل مظنون را در مقابل دلایل یا توجیهات دقیقاً ارزیابی نماید. هدف عمده (موضوع) در هفت کتگوری انکشاف می گردد:

- ۱- با تشریح این جمله که "هرگاه شخص دیگری در موقعیت شما قرار می داشت عین عمل را انجام می داد" شما با مجرم همدردی خویش را ابراز می نمایید.
- ۲- با به حداقل رسانیدن شدت اخلاقی جرم احساس تقصیر مظنون کاهش داده می شود.
- ۳- بهتر خواهد بود تا دلیل یا انگیزه کمتر بحث برانگیز در ارتکاب جرم را مطرح کرد نسبت به انگیزه یا دلیل قبول شده.
- ۴- با محکوم نمودن اشخاص دیگر مانند (متضرر، شریک) همدردی خویش را با مظنون نشان دهید.
- ۵- با استفاده از شیوه های مناسب تملق، به احترام و شرافت مظنون عطف توجه نمایید.
- ۶- به عواقب شدید و بیهوده ادامه به اعمال مجرمانه مظنون اشاره نمایید.

مرحله ۳: رسیدگی به انکار اولیه از جرم

این تعجب آور نیست که مظنون/متهم و مظنون بیگانه در دو مرحله اولیه از اتهام جرم انکار کنند، مهم است که به آنها اجازه داده نشود تا به سادگی مکرراً از ارتکاب جرم انکار نمایند. یک محقق ورزیده باید از انکار مکرر مظنون از ارتکاب جرم جلوگیری نموده و تحقیق را بسوی هدف اصلی آن که در مرحله دوم ایجاد شده است، سوق خواهد داد.

چگونه باید با "انکار" مظنون مقابله نمود:

صرف نظر از مصاحبه یا تحقیق، در حین اجرای مصاحبه یا تحقیق شما ممکن است با پنج نوع دروغ مواجه شوید که باید با آن مقابله نمایید:

- انکار مستقیم مضمون: این ممکن است یک جمله ساده مانند "من این کار را نکردم" باشد. این عمل احساس ناراحتی را بنام بی ثباتی یا تناقص بمیان می آورد که افراد همواره تلاش می کنند تا ازین احساس ناراحتی جلوگیری نمایند.
 - دروغ جهت حذف جزئیات: این یک دروغ معمول است و حذف جزئیات ممکن است باعث یک مشکل بالقوه برای مضمون شود، بخاطر این که در ختم تحقیق زمانیکه محقق موضوعات تذکر داده شده را مطالعه میکند متوجه جزئیات حذف شده می شود. اگر محقق از مضمون پرسیان نماید که چرا جزئیات را حذف نموده است، بسادگی جواب خواهد داد که من آنها را فراموش کرده بودم.
 - دروغ ساختگی: این مشکل ترین نوع دروغ است و مضمون باید یک متفکر سریع و دارای حافظه خوب باشد، مضمون باید قادر باشد تا معلومات یکسان و نامتناقض را به راحتی کامل بسازد.
 - دروغ جهت کاهش اهمیت قضیه/موضوع: با استفاده از این نوع دروغ ها مضمون تلاش می نماید تا اهمیت قضیه را کاهش داده و توقع دارد تا محقق را جهت کاهش سوالها، قانع بسازد.
 - دروغ اغراق آمیز: با بازنگری موضوعات ارایه شده توسط مضمون و با شناسایی تناقضات داستان آن، ادعا های اغراق آمیز آنرا می توان ارزیابی کرد.
- سطح همکاری مضمون مشخص خواهد کرد که شما می توانید صداقت و راستگویی او را به چالش بکشید یا خیر، تصمیم مواجه شدن با مضمون مستقیما با استراتژی و تکنیک های استنتاج ارتباط دارد، بدون در نظر داشت آن، یک پلان جهت مصاحبه مجدد و زمان مناسب برای استنتاج در موارد گفته شده توسط مضمون آماده می شود.

مرحله ۴: غلبه بر مرحله دوم دفاع/انتقادات مضمون

به تعقیب انکار از جرم در مرحله اول، معمولا مضمونین تلاش می نمایند تا این خلا را با ارایه مدارک که نشان دهد آنها جرم را مرتکب نشده اند، پر نمایند. اکثرا این مدارک با پوشش مسایل اخلاقی، مالی یا حتی مذهبی ارایه می شوند، محقق باید با روش متفاوت خود را به این موضوع در مقایسه با موضوع انکار برساند. بخاطریکه این اعتراضات مضمون باعث فراهم ساختن معلومات برای مستنطق شده و مستنطق می تواند از آنها علیه مضمون استفاده نماید.

مرحله ۵: عدم توجه:

زمانی که انکار مکرر و توضیحات ارایه شده توسط مظنون نتواند مستنطق را قانع و وی را بیگناه ثابت کند، معمولاً درین شرایط مظنون به هدف اصلی مستنطق توجه نمی‌نماید و برای مستنطق بسیار ضروری است که توجه مظنون را به طرف خود جلب نماید. دراین حالت نیاز برای از بین بردن خلاء یا شکاف بین مظنون و مستنطق می‌باشد. به این منظور مستنطق باید به‌طور دوستانه رفتار نموده و حرکات فیزیکی یا جسمانی جهت جلب توجه مظنون به هدف اصلی که مستنطق در مرحله دوم ساخته است، انجام دهد.

مرحله ۶: شناسایی حالات منفعل یا نامعلوم از مظنون:

در این مرحله بسیار مهم است که مستنطق به رفتار و حرکات جسمی مظنون توجه نماید، خیره شدن به کف زمین نشان می‌دهد که چیزی را که وی می‌گوید دروغ است. مستنطق باید با دقت کامل حرکات جسمانی مظنون را ارزیابی نموده و روش بعدی اجراءات را نزد خود مشخص سازد. دراین زمان مستنطق با نگاه مستقیم خویش به چشمان مظنون بالای ذهن وی فشار وارد نموده و تلاش می‌نماید و تمایل وی را جهت رهایی ازین وضعیت افزایش می‌دهد.

مرحله ۷: سوالات بدیل

در مرحله قبلی مقصد یا هدف اساسی ایجاد شده بود و مستنطق همراه با مظنون مکلف به توسعه آن بودند. حالا مستنطق یک گزینه مرتبط به جوانب جرم ارایه می‌کند، یکی از گزینه‌ها نسبت به دیگر آن بیشتر قابل قبول است. انتخاب هر یک از گزینه‌های بالایی عبارت از اعتراف به ارتکاب جرم می‌باشد.

مرحله ۸: در بعضی موارد:

مظنون با فریب و دخالت در جرم مواجه می‌شود، زمانیکه مظنون یکی از گزینه‌ها را انتخاب می‌نماید از همان زمان اعتراف به جرم شروع می‌گردد. مستنطق مظنون را تشویق می‌نماید تا بیشتر در مورد جرم صحبت نماید. با توجه به موضوع فوق، روش‌های ذیل می‌توانند روشهای موثری باشند:

سکوت/خاموشی: انتظار بکشید تا مظنون صحبت نماید، اکثر مردم زمانی که خاموش اند احساس ناراحتی می‌کنند و صرف بخاطر راحت ساختن خویش و دور کردن فشار ذهنی صحبت می‌کنند، وادار ساختن مظنون به صحبت کردن بهتر از آن است که وی را خاموش نگهدارید، بخاطریکه ممکن است مظنون یک موضوع جدید را بیان دارد یا جملات را تکرار نماید که موضوع را بیشتر واضح سازد.

همدردی یا همدلی:

با تشریح یکی از خاطرات زندگی تان با مظنون، با وی اظهار همدردی نمایید، هدف از این کار این است تا میزان شرمندگی که مظنون نسبت به ارتکاب جرم دارد، را کاهش دهید تا وی بتواند به ارتکاب جرم اعتراف نماید. مستنطق می‌تواند بگوید "هرکسی دیگر هم اگر بجای شما می‌بود، همین کار را می‌کرد" با فشار دادن بازوی مظنون با وی اظهار همدردی نمایید.

به احساسات و معنویت مراجعه نمایید: معمولا مظنونین باید احساس بد را از شانه‌های شان دور نمایند، مستنطق با راجع نمودن به مسایل احساسی، مذهبی، معنوی و اخلاقی مظنونین میتواند آنها به این کار تشویق نماید. به‌طور مثال مستنطق میتواند بگوید: من میدانم این موضوع باعث آزار شما می‌شود بخاطریکه شما یک مرد خوب هستید، اگر شما این موضوعات را با من شریک سازید، شما احساس راحتی خواهید نمود.

علامات و نشانه‌های یک مجرم را برای مظنون توضیح نمایید، با بیان علایم یک مجرم برای مظنون، وی را تحت فشار قرار داده و برایش بگویید که علایم یک مجرم در عمل وی نیز دیده می‌شود. به‌طور مثال: وقتی از پول‌های سرقت شده از تو پرسان می‌نمایم، پریشان بنظر میرسی، این علامت نشان میدهد که تو حقایق را پنهان میکنی.

آمادگی برای به دام انداختن:

اگر مظنون دلچسپی نشان داد تا اعتراف نماید یا آمادگی خویش را به این منظور نشان داد، تلاش نمایید تا اعترافش را حاصل نمایید. یکی از نشانه‌های خوبی که میتواند موضوع دلچسپی مظنون را مشخص سازد عبارت از پرسان نمودن سوالات ذیل از مستنطق می‌باشد: سرنوشت کسی که این عمل را مرتکب شده است، چی می‌شود؟ مستنطق در جواب می‌تواند بگویند: منظورت اینست که تو این جرم را مرتکب شده‌ای؟ یا شیوه دیگری استفاده نموده و تاکید نمایید که: "این موضوع ارتباط که یک شخص خوب این جرم را به‌طور ناخواسته انجام داده است یا از روی اشتباه"

فرض کنید شما (مستنطق) همه چیز را در مورد مظنون می‌دانید. بعد از پرسان یک سوال، شما فرض کنید که جواب آن سوال را می‌دانید، مانند ذیل یک مثال بدهید: "قبل از شما من مردمان زیادی که عین جرم را مرتکب شده بودند استنتاج نمودم و مدارک زیادی درین رابطه دارم، بنابراین برایت می‌گویم که در پاسخ به سوالات بسیار دقیق باشید"

زمینه دروغ گفتن را برای مظنون مهیا سازید و برایش یک فرصت بدهید تا دروغ بگوید. تا از اظهاراتی که بیان مینماید مطمئن شوید که آیا شخص مظنون یا متهم راست می‌گوید یا دروغ.

توجه تانرا بالای مظنون بطرف دیگر سوق دهید، روش موثر دیگر اینست تا از مظنون پرسان نمایید که خودش در مورد قضیه قضاوت نماید. شما می‌توانید سوالات ذیل را از مظنون پرسان نمایید:

چگونه مجرمین این جنایت را مرتکب می‌شوند و چرا باید یک شخص چنین جرمی را مرتکب شود؟ همچنان از مظنون پرسان نمایید که به نظر وی چگونه مجازات برای مرتکب چنین جرایمی در نظر گرفته خواهد شد؟ افراد بیگناه همیشه مجازات شدیدی را پیشنهاد می‌نمایند اما مجرمین مجازات متوسط را پیشنهاد می‌نمایند. از مهارت و زیرکی استفاده نمایید: معلومات اشتباه را برای مظنون مهیا نمایید و درباره مدارک صحبت نمایید که به طور قانونی قابل قبول بوده اما موجود نباشند. در زمان استفاده از این روش باید بسیار محتاط بود.

در رابطه به قضیه ای که مظنون از حقایق آن آگاهی کامل دارد، معلومات اشتباه را ارایه ننمایید. بخاطریکه اعتبار شما زیر شک می‌رود. همچنان مواظب باشید که مهارت و زیرکی شما، باعث نشود تا شخص بیگناه که جرم را مرتکب نشده است، به آن اعتراف نماید.

مرحله ۹: نوشتن اظهارات:

قبل از آغاز استنطاق، مستنطق باید مشخص بسازد که چگونه باید اعترافات یا اظهارات مظنون را نوشته نماید. زمانیکه استنطاق شروع می‌شود، مستنطق نباید با اشیایی همانند پالیدن فورم های لازمه و مصروف شدن با اشیای غیر مرتبط، خود را مصروف بسازد بخاطریکه اینکار باعث انحراف توجه مظنونین شده و آنها احساس کنند که اظهارات شان در پروسه استنطاق از کدام اهمیت برخوردار نیست. همچنان این کار باعث کاهش دستیابی به یک استنطاق موفقانه می‌شود.

هرچند مستنطق جهت مستند سازی پروسه استنطاق می‌تواند از آلاتی که صدا را ثبت می‌نماید (تیپ) و یا کمره ویدئو ای استفاده نماید، اما مستنطق باید اظهارات مظنون را به طور کتبی همراه با امضای وی حاصل نماید. برعلاوه اگر صداها یا فلم ویدئویی ثبت شده نا تکمیل باشد، مستنطق می‌تواند این اظهارات کتبی مظنون را به حیث یک مدرک به محکمه ارایه نماید و محکمه هیات قضایی می‌توانند آنرا ارزیابی نماید.

بر اساس ماده ۱۵۷ قانون اجراءات جزایی، باید اظهارات متهم کلمه به کلمه در اوراق تحقیق درج گردد و توسط شخص موظف به متهم داده شده و یا برایش خوانده شود. شخص متهم حق دارد تا اظهارات نوشته شده را تایید، رد و یا هم در آن تغییرات بیاورد. تغییرات وارده در اظهارات باید بصورت کتبی بوده و شخص متهم و یا هم ممثل قانونی وی باید آن را امضا یا نشان انگشت نماید. برعلاوه ماده ۱۵۸ این قانون به متهم اجازه می‌دهد تا اظهارات خود را در جریان تحقیق به خط و کتابت خویش تحریر و یا نماینده قانونی وی آنرا بنویسد. از اوراق تحقیق باید دو کاپی گرفته شده و توسط خازنوال، شخص متهم یا ممثل قانونی وی امضا گردیده یا هم نشان

انگشت متهم بر روی آن حاصل گردد. یک کاپی از اوراق تحقیق باید تا زمان صدور یک فیصله مرعی الاجرا نگهداری گردد. در صورتیکه شخص متهم از امضا یا شست کردن اوراق انکار ورزد و یا از جواب دادن به این به موضوع انکار کند، این موضوع در اوراق تحقیق نیز درج می‌گردد

اگر سرانجام مظنون تصمیم گرفت که به سوالات جواب بدهد، توصیه می‌شود که وکیل مدافع در خلوت سوالاتی را که پولیس ممکن در جریان استجواب از او نماید مطرح نموده و در زمینه به مظنون معلومات بدهد. این یک امر غیرمعمول نیست که مظنونین اکثراً قبل از محاکمه به این فکر می‌باشند که می‌توانند به پولیس و حتی به وکیل مدافع خود نیز دروغ بگویند. با یک جلسه استنطاق یا استجواب تمثیلی با موکل تان، شما می‌توانید تناقض گویی های موکلان را در گفته هایش آشکار بسازید. با این کار می‌توانید به دو هدف برسید:

۱. این کار ممکن است باعث تفکر مجدد موکل در مورد تصمیمش گردد که آیا او میخواهد به سوالات پولیس پاسخ بدهد یا خیر.

۲. و همچنان این کار ممکن یک درس خوب برایش باشد که دیگر به شما دروغ نگوید. اگر بعد از صحبت خصوصی با موکل تان به این توافق نمودید که او سوالات را جواب بدهد، توصیه می‌شود که موکل تان را در موارد زیر رهنمایی نماید:

۱. اگر جواب سوالی را نمی‌داند، نباید حدس بزند و اگر حدس می‌زند، باید نمایان سازد که جواب او یک حدس است، (دلیل این را از اشتراک کننده گان پرسید؟)

۲. اگر سوالی را نمی‌فهمد، به مستنطق یا افسر مسول بگوید که سوال را نفهمیده است و از او بخواهد که سوال را دوباره تکرار کند. تقاضای تکرار سوال از مستنطق یا افسر مسول به این معنی نیست که شما یک شخص ناهم هستید.

۳. اگر از او سوالی پرسیده می‌شود و او جواب سوال را می‌داند تنها جواب همان سوال را بدهد. (از اشتراک کننده گان پرسید چرا؟). اگر مستنطق می‌خواهد که معلومات بیشتر در مورد جواب ارایه گردد او باید سوال دیگر مطرح نماید.

۴. قبل از پاسخ به سوال باید اجازه بدهد که مستنطق سوال خود را تمام نماید. تا آنکه مستنطق سوال خود را تمام نکرده است مظنون نباید چنین وانمود نماید که سوال را میدانند. (از اشتراک کننده گان کورس پرسید چرا؟)

۵. در صورتی که وکیل شخص استنطاق شونده در جریان تحقیق حضور دارد؛ بعد از اینکه مستنطق سوالش را تمام کرد موکل باید برای مدت کوتاه مکث نماید. دلیل آن اینست وکیل مدافع او ممکن است بخاطر بعضی دلایل به آن سوال اعتراض داشته باشید. (از اشتراک کننده گان پرسید چرا؟) برای موکل تان بگوید که اگر او قبل از اعتراض شما به سوال جواب بدهد در این صورت اعتراض شما بیهوده خواهد بود.

۶. چنانچه وکیل در جریان استنطاق حضور دارد؛ اگر موکل قبل از پاسخ به سوال مستنطق نیاز به مشوره با وکیل خود دارد، این اجازه باید به وی داده شود.

۷. اگر مستنطق سکوت اختیار کرد و منتظر گردید که استنطاق شونده بیشتر صحبت نماید، وی می تواند سکوت اختیار کند تا افسر مسول سوال بعدی را مطرح نماید.

یادداشت برای استاد: از اشتراک کننده گان سوال نماید "کدام ماده قانون اجراءات جزائی حکم می کند که وکیل مدافع این حق را دارد تا از محکمه درخواست نماید تا مدارک که برخلاف احکام قانون بدست آمده است را در جریان استنطاق و استجواب حذف و یا قضاوت خود را بر اساس آن مدارک نه نماید؟"

نتیجه گیری

یکی از شیوه های اساسی کشف حقیقت و جمع آوری دلایل و مدارک، استفاده از استنطاق و استجواب جزایی است. این شیوه در طول تاریخ مورد استفاده قرار گرفته است. در گذشته نحوه استفاده از استنطاق و استجواب جزایی، غیر عادلانه، غیر منصفانه، خلاف کرامت انسانی و قواعد پذیرفته شده جهانی امروزی در دادرسی عادلانه بوده است. به طوری که همواره استنطاق و استجواب توأم با انواع شکنجه و آزار و اذیت استنطاق شونده و یا حتی استجواب شونده، همراه بوده است.

به مرور زمان، ضمن تحول در دادرسی منصفانه، چگونگی استفاده از استنطاق و استجواب نیز تغییر نموده است. به طوری که امروزه، ضمن اینکه مفاهیم استنطاق و استجواب تعریف مشخص خاص خود را دارد، قلمرو هر یک نیز متفاوت است. استنطاق جزایی ابزاری است که عمولا جهت کشف حقیقت توسط خائرنوال از مظنون و متهم، استفاده می گردد. در حالی که مفهوم و قلمرو استجواب جزایی، وسیع تر از استنطاق می باشد؛ به طوری که در استجواب ضمن اینکه توسط خائرنوال استفاده می گردد سایر موظفین عدلی نیز می توانند از آن استفاده نمایند. ضمن اینکه قلمرو آن نه تنها شامل اشخاص مضمون و متهم می گردد، بلکه سایر افرادی که نیز به نوعی در ارتباط با موضوع یا واقعه می باشند را نیز در بر می گردد همانند شاهد، اهل خبره و غیره.

آنچه که از قواعد حاکم بر استنطاق و استجواب جزایی، با توجه به منابع بین المللی و داخلی قابل استنباط و توجه است این است که، برخلاف گذشته که به خصوص استنطاق فاقد هر گونه ضابطه و قاعده مشخص بود، امروزه استجواب و به خصوص استنطاق جزایی به طور کامل نظام مند و قاعده مند گردیده است. مهمترین اصل در استفاده از این ابزارها، توجه و احترام به کرامت انسانی افراد، به خصوص مظنون و متهم است. بنابراین نمی توان به هدف کشف حقیقت از هر شیوه ای جهت حصول آن استفاده نمود.

با توجه به قوانین نافذ داخلی همانند قانون اساسی، کد جزا و به خصوص قانون اجراءات جزایی و همچنین الزام نشات گرفته از ماده ۷ قانون اساسی در قبال اسناد بین المللی و امضا و الحاق افغانستان به این اسناد، چنین مستفاد است که، قواعد حاکم بر استنطاق و استجواب جزایی، در افغانستان مطابق با معیارهای پذیرفته شده بین المللی است و از این جهت موظفین عدلی، نه تنها بر اساس قوانین نافذ داخلی بلکه بر اساس اسناد و قواعد بین المللی، مکلف و موظف به تبعیت و مراعات این قواعد می باشند. تنها آنچه که قانون گذاران این کشور باید مد نظر داشته باشند، اصلاح و تکمیل پاره ای از مواد قانون اجراءات جزایی است که در متن این منبع به صورت تفکر انتقادی انعکاس یافته است.

منابع

- ⊠. اردلانی، علی (۱۳۴۴). سکوت در آیین داری کیفری، مجله کانون وکلا، شماره ۹۵، سال هفدهم،
- ⊠. محمد عظیم فاریابی (۱۳۹۷). مبانی روش های کشف و تحقیق، انتشارات؛ سعید،
- ⊠. تکنیک استجواب و استنطاق رید، جوزف پ. بکلی، رئیس جان ای. رید و همکاران،
- ⊠. کریمی، عباس و رحیمی پور، ایمان (۱۳۸۸). قواعد حاکم بر استجواب کیفری، فصلنامه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، دوره ۳۹، شماره ۲.
- ⊠. دهخدا، علی اکبر، فرهنگ لغت دهخدا
- ⊠. معین، محمد، فرهنگ معین
- ⊠. فرهنگ عربی فارسی

۸. Interview or Interrogation?, A Comment on Kassin et al. (۲۰۰۳), J. P. Blair.

<http://www.reid.com/pdfs/Blair۲۰۰۳Interview.pdf>